

Biskop Atle Sommerfeldt:

Nyttårstale 2016

Velstående makthaveres særlige ansvar

I 2016 starter vår forberedelse til det store reformasjonsjubileet i 2017. Da er det 500 år siden Martin Luther offentliggjorde sine 95 teser mot kirkens misbruk av avlat. Det ble starten på den protestantiske reformasjonen som kom til Norge fra Danmark i 1536. Et av Luthers viktigste bidrag til forståelsen av menneske og samfunn er hans understreking av at alle mennesker og institusjoner har en iboende tilbøyelighet til å være innkrøket i seg selv og sitt eget. Luther ser dette som grunnårsaken til menneskets ondskap mot andre og opprør mot Gud.

Denne forståelsen av menneske og samfunn leder ikke til et apatisk syn på menneskets egne utviklingsmuligheter og nødvendigheten av å forme et godt samfunn. Tvert om understreker Luther hvor viktig det er at alle mennesker bidrar i sitt daglige arbeid med å foredle seg selv og tjene nesten i utøvelsen av sitt yrke. En skomakers kristne kall er å lage gode sko og ikke å gå i kloster, sier Luther, et poeng som Hans Nielsen Hauge videreførte i sin vekkelse mer enn 250 år seinere.

Livet i Guds skaperverk er en kontinuerlig strid for å åpne innkrøket hender slik at de er i stand til å ta imot mennesker med vennlighet, beskytte de som trues, trøste dem som lider, og inkludere dem som rammes av utestenging og undertrykkelse.

De med makt og myndighet i politikk, kirke og næringsvirksomhet har et særlig ansvar for å bidra til at fattige og undertrykte beskyttes og gis muligheter. «Gjennom øvrigheten», sier Luther i forklaringen til det fjerde bud, gir og bevarer Gud næring, hus og hjem, beskyttelse og sikkerhet for oss». Den ideelle øvrighet skal – i følge Skriften -

«berge en fattig som roper, en stakkar som ingen hjelper. Han bryr seg om fattige og svake, han berger de fattiges liv. Han løser dem fra tvang og vold, deres liv er dyrebart i hans øyne» (Salme 72,12).

Advarselen mot selvtilfreds nyting av egen velstand er mange både i Det gamle og nye testamentet. Jesu liknelse om den rike bonden som hadde en kjempeavling (Luk 12,16-21) er ett eksempel. Bonden bestemte seg for å lagre avlingen fordi han visste at prisen ville bli lavere dersom han leverte den til salg i markedet. Lavere pris ville være til fordel for dem som hadde lite jord og strevde med å få endene til å møtes i det daglige. Men bonden lagret avlingen til

andre tider når det ble knapphet på korn og derfor høyere priser. Da kunne han slutte å produsere, slå seg til ro, spise, drikke og være glad.

Bonden var rik og ville dra stigen opp etter seg slik at han kunne nyte sin rikdom i fred. Han ville beskytte seg selv og sitt eget på bekostning av andre, og trodde at det vil sikre ham et godt liv. Men samme natt døde han og Jesu spørsmål i en annen sammenheng ble svært aktuelt:

«Hva vil det gagne et menneske om det vinner hele verden, men taper sin sjel»? (Mat 16,26)?

I 2015 døde Andre Brink, den største fortelleren av de store, hvite sør-afrikanske forfatterne. Brink fikk ingen Nobelpris som Alain Paton, Nadime Godimer og John Coetsee, men hadde en særlig evne til å fortelle sitt lands virkelighet slik at leseren blir en del av historien. Brink var boer og tilhørte den gruppen i Sør-Afrika som designet og gjennomførte apartheid. Hele forfatterskapet hans viser hvordan forsøket på adskillelse av folkegrupper og kamp for å beholde egne privilegier på bekostning av andre, fører til selvdestruksjon og ødeleggelse. De vinner verden – for en stund – men tar skade på sin sjel.

Vinneren av Nobels minnepris i økonomi i 2015, Angus Deaton, viser i sin populærvitenskapelig bok «The Great Escape» hvordan materiell fremgang skaper ulikhet og ofte skjer på bekostning av andre. Et av hans poeng er at et samfunn som lykkes med flukten fra fattigdom og nød til frihet og gode livsvilkår, har flere valgmuligheter. Det kan enten dra stigen opp etter seg for å beskytte sin egen fremgang og velstand og hindre andre i å følge den samme ruten. Eller en kan bidra til at de som enda sitter fast i fattigdom og nød får muligheten til å gjennomføre en tilsvarende flukt. Deaton selv argumenterer for at de som har lyktes i flukten, har en moralsk forpliktelse til å hjelpe og legge til rette for at resten får del i de samme godene, samtidig som han også dokumenterer at dersom en ikke gjør dette, er risikoen for stagnasjon og nedgang høy.

Den moralske forpliktelsen som de velstående har for å legge til rette for alles flukt fra fattigdom, gjelder både i land og mellom land i vår globaliserte tidsalder. Han understreker at økonomi og samfunnsutvikling ikke er naturlover og heller ikke kan styres av naturens lover der den sterkeste og best tilpassede har rett til å dra opp stigen etter seg. Han understreker hvor sentral staten og det offentlige, og dermed politiske valg, er for å redusere ulikhet og bidra til at alle får mulighet til å lykkes i flukten fra fattigdommens ufrihet.

Brinks beskrivelse av det selvdestruktive boersamfunnet og Deatons beskrivelse av rike land og menneskers ansvar for alle, viser at liknelsen om den rike bonden er relevant og at Luthers analyse er treffsikker når vi skal forstå det som skjer i vårt land og vår tid ved dette årskiftet.

Når representanter fra makthaverne i dagens Norge hevder at en er lei av kirkens godhetstyranni, en retorikk hentet fra det ekstreme høyre i USA, fjernt fra norske verdier, bekrefter de at kirken har lyktes i å ivareta sin rolle overfor statsmakten. Utsagnet må jo bety at de opplever seg tyrannisert av kravet fra Den norske kirke om at staten og makthaverne må vise godhet mot mennesker på flukt. Da betyr det at Den norske kirke er på rett vei.

Vi har hatt alt for mange eksempler på det motsatte. Ett av dem er i den praktfulle Eidsberg kirke. Husmenn og tjenestefolk fikk ikke anledning til å bli begravet fra selve kirkerommet, men seremonien måtte foregå i våpenhuset. Bygdas klasseskille, sikkert til glede for makthavere og velstående, ble bekreftet og synliggjort av kirken. Denne praksisen er det mange forskjellige varianter av i våre kirkebygg og på våre kirkegårder. Men fortellingen i Eidsberg fortsetter. Husmannen Julius Johansen Skaltorp sparte og spinket og ga penger til et nydelig glassmaleri i våpenhuset slik at fattigfolk også skulle få sin begravelse i et vakkert rom. Det tok mange år før kirken og bygda aksepterte dette. I vår tid, når klasseskillet i kirkehuset er opphevet, har husmannen Skaltorp bidratt til at våpenhuset i Eidsberg kirke er et av de vakreste i bispedømmet.

Flyktninger, ikke innvandrere

Den norske kirke er del av en global kirkelig bevegelse som er dypt involvert på alle nivåer og steder i den globale flyktningekrisen. Kirker over hele verden mobiliserer for humanitet og nestekjærlighet. Men kirkene har også et omfattende operativt arbeid. I den pågående krisen i Syria samarbeider Kirkens Nødhjelp, som eies av bl.a. Den norske kirke, med Den ortodokse kirke om et omfattende nødhjelpsarbeid inne i landet. Det utøves et omfattende bistandsarbeid i flyktningeleirene rundt Syria, og i samarbeid med kirkelige organisasjoner i Sør-Europa gis det nødhjelp for dem som er på flukt der.

Kirkens flyktningearbeid går helt tilbake til oldtiden. Det har alltid vært inspirert av at Den hellige familie selv var flyktninger fra vold og overgrep, men er også forankret i Moselovens bud om at innflytteren skal inkluderes som en av deres egne landsmenn. «Du skal elske ham som deg selv» (3Mos 19,33-34).

I 2015 så vi en direkte følge av at det internasjonale samfunnet ikke prioriterte økonomiske midler til leirene for syriske flyktninger i nabolandene. Som det nord-vestlige nærrområde for

Syria begynte flyktninger å bevege seg til Europa for å få beskyttelse og anstendige levekår mens de er i eksil. I årene før har desperate mennesker, ikke minst fra Eritrea og Somalia, gitt seg ut på den svært farefulle ferden over Middelhavet.

I løpet av noen uker sluttet flyktninger fra Afghanistan seg til dem, men også arbeidssøkere fra Balkan. Det som i første del av 2015 var en diskusjon om flyktninger og deres folkerettslige rett til beskyttelse fra forfølgelse og krig, ble dreid til en diskusjon om innvandring. Også i Norge bidro og bidrar makthavere fra ulike partier til forvirring og avsporing. Det politiske lederskapet bidro til at fokuset flyttet seg fra de 12 millionene i Syria som er på flukt fra krig, undertrykkelse og ekstremistisk voldsbruk, til hvor vanskelig det er for verdens rikeste land med 7000 milliarder på bok å finansiere vår forpliktelse til å gi mennesker på flukt beskyttelse og skaffe byråkratisk kapasitet som kan avgjøre om folk er flyktninger eller arbeidsinnvandrere. Det meste av kostnadene bidrar til aktivitet i lokalsamfunn over hele Norge i en nedgangstid og kan derfor like gjerne sees på som stimulering av lokalsamfunnens økonomi. En god inkluderingspolitikk vil dessuten sørge for økte skatteinntekter fra de nye arbeidstagerne. De er vant med å jobbe mye. Deatons kommentar til økonomenes profetier på 1960-tallet om befolkningseksplosjonens konsekvenser er absolutt relevant: «Spørsmålet er hva de nye menneskene bidrar med, ikke bare hva de koster. Hver munn kommer med to hender.» (s.241).

Det er grunnlag for stor bekymring når politikkenes mål ikke blir hva vi må gjøre for å inkludere flyktninger, men hvordan vi skal hindre at folk søker tilflukt hos oss. For å sitere en statssekretær: «Det er nettopp fordi vi er blant de rikeste i Europa at vi trenger et strengt regelverk for hvem som får komme hit og slå seg ned» (Kallemyr i Klassekampen 2.januar 2016). Den rike bondens røst i Lukas gjenkjennes.

Men mest alvorlig er det som jeg i en artikkel i Moss Avis i 2012 – som var en kritikk av den daværende regjeringen - kalte «fryktens retorikk». Dette har det vært alt for mye av fra sentrale makthavere i høst. Folks usikkerhet og tradisjonelle norske mistenksomhet mot mennesker som er annerledes, har i alt for stor grad blitt bekreftet av makthaveres retorikk, senest i statsrådens stort oppslåtte intervju i Aftenposten på fredag. Det er kort og godt uansvarlig lederskap.

Folkelig mobilisering

Europas befolkning har i høst reagert med en av historiens største dugnader. Der makthavere diskuterte byrdefordeling og kvoter, møtte folk flyktningene med velkommen-skilt. Der finansministrene talte kroner, ga folk klær og leketøy og penger og fritid. Der folk uten skam sier at de ikke vil bli kjent med asylsøkere på mottaket og slett ikke motta hjelp fra dem til

vedhogst, melder frivillighets-Norge om en storstilt mobilisering av unge mennesker og pensjonerte fagfolk for leksehjelp, idrettsaktiviteter og mye annet - godt understøttet av vår statsministers oppfordring om å etablere relasjoner til de som kommer.

Da det kom flere titalls mennesker over Svinesund, brøt registeringskapasiteten ved Sarpsborg politistasjon sammen. Da stilte vi i Den norske kirke både kjelleren og kirkestuen i Kurlandkirken til disposisjon, og Østfold Røde Kors mobiliserte frivillige fra hele fylket. Et helt rom ble avsatt til klær og leker og ulltepper. Ute på plenen begynte flyktningebarn og nabobarn å spille fotball. Slike fortellinger er det mange av!

Norske kommuner har stilt opp. Jeg har i hver nyttårstale oppfordret kommunene til å bosette flere flyktninger i Borg bispedømme, og lanserte målet om 1000 for jubileumsåret 2014. Vi nådde ikke dit i 2014, men vi overskred det i 2015! I 2015 gjorde kommunene i Borg vedtak om å bosette 1045, flere enn de ble anmodet om. FrP-styrte Ullensaker har bosatt flere enn anmodet, det samme har det Høyre-styrte Moss og Arbeiderparti-styrte Skedsmo og Fredrikstad. Tallene for 2016 er ikke klare enda, men alt tyder på at kommunene i Borg vil øke bosetningen betydelig også i 2016.

De siste 5 årene har befolkningen i Borg økt med nesten 50.000 mennesker. 14.685 av disse er mennesker fra land utenfor Europa og Nord-Amerika. De utgjør 7,4 % av befolkningen. De 1045 som ble vedtatt bosatt i 2015 utgjør omtrent 0,15 %. Forskerne har rett: Dette truer ikke velferdsstaten. 3-4000 til gjør det heller ikke.

Den største utfordringen er de mange enslige mindreårige. Mange ordførere jeg har samtalt med denne høsten mener at staten må fullfinansiere kostnadene til denne gruppen, mens kommunene kan organisere, mobilisere det sivile samfunn og tilrettelegge inkludering av disse barna på kommunens ulike arenaer. Det er meget uheldig og unødvendig dersom finansieringen av de mindreåriges opphold skjer ved kutt i ytelsene til andre med behov og rett på støtte fra fellesskapet.

Disse ungdommene må vi ikke møte med mistenksomhet og frykt. Et eksempel på det motsatte fikk jeg være med på i Mysen kirke i høst da åtte eritreiske ungdommer fra Mysebu transittmottak for enslige mindreårig fremførte en koptisk julehymne i gudstjenesten, og deltok i nattverdfeiringen med stor hengivenhet. Da ble det mer himmel på jord både for dem og oss. Kjennskap drev frykten bort.

Det er et paradoks at det store engasjementet lokalt, sammen med det betydelige flertallet som i desember mente at vi hadde tatt imot passe eller for få flyktninger, møtes av politikere og makthavere med stadig nye innstrammings tiltak. Norge har innvandringsstopp for mennesker utenfor EU og EØS. Innstrammings tiltakene betyr derfor at de som har et anerkjent beskyttelsesbehov både skal få det vanskeligere med å komme til Norge og med å bli inkludert når de først har kommet hit. Men arbeidsinnvandringen fra EU og EØS strammer vi ikke til, det handler vel for mye om vårt eget kjøpmannskap og relasjonen til EU.

De fleste mennesker utenfor Europas nord-vestlige hjørne har en aktiv tilhørighet til en religion, de fleste er kristne eller muslimer. Borg bispedømme har gjennom arbeidet for mennesker med nedsatt funksjonsevne, utvirket at staten erkjenner at de i henhold til religionsfriheten plikter å legge til rette for at de som er tilskuddsmottagere av offentlige tjenester får praktisere sin religion. Dette gjelder alle grupper, og må også gjelde asylsøkere og flyktninger. Flyktningene er jo mennesker som er i en livskrise preget av sterk sorg, som de ellers er vant til å håndtere i religionens fellesskap. Dette må det legges til rette for, slik det f.eks. ble gjort på Ørmen her i Fredrikstad. I et samarbeid mellom Røde Kors og Onsøy menighet fikk folk som ønsket det anledning til å delta i gudstjenester. Både kristne og muslimer deltok, slik mange er vant med fra hjemlandet.

Klima

Klimaendringene vil i tiårene fremover føre hundrevis av millioner på flukt fra sine hjemsteder og hjemland, og redusere enda fleres levekår. Det var derfor stort at verdens ledere klarte å bli enige om en forpliktende klimaavtale i Paris i desember 2015. Den aktive rollen regjeringen og den ansvarlige statsråden spilte i forhandlingene, har vi all grunn til å være stolte av og rose.

Kirkene i Norge, sammen med andre religioner, var en del av den store, globale klimapilegrimsvandringen fra alle verdenshjørner til Paris. Religiøse ledere har et stort ansvar for å være pådrivere i våre respektive samfunn og miljøer for folkelig aksept for en ansvarlig klimapolitikk. I 2015 så vi et gjennombrudd i dette inter-religiøse samarbeidet. Klimapilegrimsvandringen til Paris gikk gjennom Borg bispedømme og fikk god oppslutning. Samarbeidet med det buddistiske thai-klosteret i Sørums, skolebarns mobilisering i flere lokalsamfunn og den norske og svenske kronprinsessens ledelse av grenseovergangen mellom Norge og Sverige i Søndre Enningdalen i Halden, var noen av høydepunktene.

Nåde

Det har gjort sterkt inntrykk på meg at så mange unge i vårt samfunn lider under et stadig økende prestasjonspress og en forestilling om at yteevne sammenfaller med menneskeverd. Det fører til at en alt for stor del av ungdommen i Borg bispedømme mistrives og utstøtes. Vi kan ikke skape et samfunn der mennesker reduseres til kost-sentere, og der inkludering forutsetter at man tilpasser seg til den selvtilfredse majoriteten. Den norske kirke samler omtrent 60 % av alle 14-15-åringene i løpet av konfirmasjonstiden. Vi har et særlig ansvar for å gi disse ungdommene bekræftelse på sitt menneskeverd og skape et rom der nåde og ikke krav gir grunnlag for frihet og livskraft.

Den norske kirkes visjon er «Mer himmel på jorda». Måtte det bli slik i 2016, at mange mennesker får et glimt av himmel gjennom nestekjærligheten og godhetens handlinger, presist formulert av Jan Vincent Johansen:

Jeg sloss og jeg led, gjorde alt for å vinne.

Da hørte jeg englene synge om fred:

*Legg våpnene ned, det er jul du må finne
en fred inni hjertet et sted.*

Himmel på jord.

En nåde så stor.

Jeg er'ke alene

her jeg bor.

Hver gang jeg ser opp på min himmel så vet jeg

at undrenes under er det som har hendt.

*Jeg føler meg trygg for jeg slipper å lete
nå vet jeg hvor stjernen ble tent.*

Himmel på jord.

En nåde så stor.

Jeg er'ke alene

her jeg bor.